مجلّهٔ طب سنّتی اسلام و ایران، سال شانزدهم، شمارهٔ دوم، تابستان ۱۴۰۴

مقاله اصیل پژوهشی

مطالعهٔ اتنوبوتانی گیاهان دارویی مورد استفاده در شهرستان چَرداوُل، استان ایلام: میراث گیاهی و دانش بومی

مصطفی مهمند[الف]، علی‌اصغر حاتم‌نیا[الف*]، محمود بهمنی[ب]

[الف]گروه زیست‌شناسی، دانشکدهٔ علوم پایه، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران

[ب]مرکز تحقیقات زیست‌فناوری و گیاهان دارویی، دانشگاه علوم پزشکی ایلام، ایلام، ایران

چکیده

سابقه و هدف: مطالعهٔ حاضر به بررسی استفاده‌های اتنوبوتانی گیاهان دارویی در شهرستان چرداول، استان ایلام پرداخته است. این پژوهش با هدف مستندسازی دانش بومی و میراث گیاهی منطقه، روابط پیچیدهٔ میان گیاهان و جوامع انسانی را بررسی می‌کند. هدف این مطالعه ثبت و مستندسازی دانش اتنوبوتانی منطقه برای حفاظت از آن و انتقال آن به نسل‌های آینده است.

مواد و روش‌ها: این مطالعهٔ اتنوبوتانیکال مقطعی از آبان تا اسفندماه ۱۴۰۳ در شهرستان چرداول استان ایلام انجام شد. جمع‌آوری داده‌ها از طریق مصاحبه با عطاران و درمانگران سنتی با استفاده از پرسش‌نامه‌های استاندارد انجام گرفت. برای تحلیل داده‌ها، از شاخص‌های RFC, UR و ICF به‌منظور ارزیابی میزان استفاده و اجماع مصاحبه‌شوندگان در مورد گیاهان دارویی استفاده شد.

یافته‌ها: براساس یافته‌ها، ۹۳ گونهٔ گیاهی از ۳۸ خانوادهٔ گیاهی در درمان بیماری‌ها استفاده می‌شوند. این گیاهان به‌ویژه در درمان بیماری‌های دستگاه گوارش، تنفسی، التهاب‌ها، دردهای مفصلی و بیماری‌های مرتبط با پروستات و عفونت‌های مجاری ادراری کاربرد دارند. رایج‌ترین روش‌های مصرف گیاهان دارویی در این منطقه شامل جوشانده، دمنوش و ضماد هستند. اندام‌های مصرفی گیاهان عمدتاً برگ، گل، ریشه و میوه‌ها هستند که به‌دلیل ترکیبات مؤثرشان در درمان بیماری‌ها به کار می‌روند. این پژوهش همچنین نشان داد که خانواده‌های گیاهی مانند Lamiaceae, Asteraceae و Apiaceae بیشترین کاربرد را در طب سنتی منطقه دارند.

نتیجه‌گیری: این تحقیق به‌ویژه در حفظ و گسترش کاربرد گیاهان دارویی در درمان بیماری‌ها و درک علمی روابط انسان و گیاهان در ایران اهمیت دارد. نتایج این مطالعه می‌تواند به‌عنوان مبنای علمی برای استفادهٔ بهینه از گیاهان دارویی در طب سنتی و مدرن در ایران و دیگر مناطق مشابه به کار گرفته شود.

تاریخ دریافت: تیر ۱۴۰۴
تاریخ پذیرش: تیر ۱۴۰۴

کلیدواژه‌ها: گیاه‌شناسی بومی؛ گیاهان شفابخش؛ طب ایرانی

مقدمه

اتنوبوتانی شاخه‌ای میان‌رشته‌ای از گیاه‌شناسی و انسان‌شناسی است که ارتباط انسان با گیاهان را از جنبه‌های فرهنگی، دارویی، اجتماعی و اقتصادی بررسی می‌کند (۱). این علم نخستین بار در اواخر قرن نوزدهم توسط جان ویلیامز هارشبرگر معرفی و به مرور جایگاه علمی یافت (۱). تمرکز آن بر شناخت، جمع‌آوری، آماده‌سازی، مصرف و اثرات دارویی گیاهان در فرهنگ‌های بومی است (۲). اتنوبوتانی کاربردهای سنتی گیاهان را در درمان، تغذیه، ساخت ابزار، رنگرزی، داروسازی و آیین‌های مذهبی مطالعه می‌کند (۳). هدف آن مستندسازی دانش بومی و ترویج بهره‌برداری پایدار از

Please cite this article as:
Mahmand M, Hatamnia AA, Bahmani M. Ethnobotanical study of medicinal plants used in Chardavol County, Ilam Province: Botanical heritage and indigenous knowledge. Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine. 2025;16(2):95-112. doi:10.22034/jiitm/16.2.4

Copyright: ©Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

* فرد مسئول مکاتبات: a.hatamnia@ilam.ac.ir

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.22034/jiitm/16.2.4]

منابع طبیعی است و بخشی از اتنوبیولوژی به شمار می‌رود (۴).

ایران با تنوع زیستی و اقلیمی گسترده، یکی از زیست‌بوم‌های مهم جنوب غرب آسیا است. اقوام مختلف کشور دانش خاصی در استفاده از گیاهان دارویی دارند (۵). گیاهانی مانند آویشن، گل‌گاوزبان، زعفران، گزنه و مریم‌گلی نقش مهمی در طب سنتی و آیین‌های بومی ایفا می‌کنند (۶، ۷). با توجه به انتقال شفاهی دانش اتنوبوتانی در جوامع روستایی و عشایری، ثبت آن ضروری است. پژوهشگران ایرانی در سال‌های اخیر برای شناسایی داروهای نوین و بهره‌برداری علمی، این اطلاعات را گردآوری کرده‌اند (۸). اگرچه استفاده درمانی و غذایی گیاهان پیشینه‌ای به قدمت تاریخ بشر دارد، اتنوبوتانی به عنوان علم رسمی در قرن بیستم توسط پژوهشگرانی مانند جولیان هاکسلی و هارولد بارث توسعه یافت (۹)

در جهان، جوامع بومی نقش مهمی در کاربردهای دارویی و فرهنگی گیاهان دارند. در آمازون هزاران گونهٔ گیاهی برای درمان استفاده می‌شود (۱۰). در جنوب و جنوب‌شرقی آسیا گیاهانی چون زنجبیل، زردچوبه، چای سبز و جینسینگ پایهٔ طب سنتی هستند (۱۱). در آفریقا، مورینگا و سنا در سلامت عمومی مؤثرند (۱۲). بومیان استرالیا از درخت چای به دلیل خواص ضدباکتری و ضدویروسی استفاده می‌کنند (۱۳). در چین اتنوبوتانی با طب سنتی ادغام شده و بخشی از نظام سلامت است (۱۴). در هند نیز منبع مهم داروهای گیاهی مدرن است (۱۵).

با وجود ظرفیت بالای ایران در گیاهان دارویی، فقدان مستندسازی، تخریب زیستگاه، تغییرات اقلیمی و بهره‌برداری ناپایدار تهدیداتی جدی به شمار می‌روند (۱۶). این چالش‌ها می‌توانند زمینهٔ پیشرفت علمی و نوآوری در داروسازی گیاهی و همکاری‌های بین‌المللی را فراهم کنند.

اتنوبوتانی در ایران علاوه بر نقش درمانی و فرهنگی، می‌تواند در توسعه پایدار، کشف داروهای جدید و ارتقای سلامت جامعه موثر باشد. پیشرفت نیازمند پژوهش گسترده، مستندسازی دقیق و حفاظت منابع طبیعی است (۱۷). با بهره‌گیری از ظرفیت‌های بومی و تجربیات جهانی، ایران می‌تواند در این حوزه پیشرو شود (۱۸). این پژوهش با هدف شناسایی و مستندسازی گیاهان دارویی شهرستان چرداول و تحلیل دانش بومی آنها انجام می‌شود تا میراث گیاهی حفظ و زمینه توسعه داروهای نوین فراهم گردد.

مواد و روش‌ها

این مطالعه اتنوبوتانیکی به‌صورت مقطعی از آبان تا اسفند ۱۴۰۳ در شهرستان چرداول استان ایلام انجام شد. چرداول با مرکزیت سرابله، یکی از شهرستان‌های مهم استان است که در سال ۱۳۶۰ از ایلام مستقل شد. استان ایلام با مساحتی حدود ۱۹،۰۵۴ کیلومتر مربع، زیست‌بومی متنوع دارد و شهرستان شیروان چرداول حدود ۱۱/۹ درصد از این مساحت را شامل می‌شود. این منطقه از شمال به کرمانشاه، شرق و جنوب‌شرقی به لرستان، جنوب و جنوب‌غربی به دره‌شهر و غرب و شمال‌غربی به شهرستان‌های ایلام و ایوان محدود است.

سرابله مرکز شهرستان است که پس از جدایی بخش‌های تابعه به این عنوان انتخاب شد. پیش از آن، آسمان‌آباد جایگاه مهمی داشت و دارای آثار باستانی مانند قلعه گم‌گم و تپه‌های چغا است. شیروان منطقه‌ای حاصلخیز با رودخانه سیمره و آب‌وهوای مناسب کشاورزی است. جاذبه‌های منطقه شامل تنگ سازبن و سد سیمره است. چرداول با آب‌وهوای کوهستانی و مراتع مناسب دام‌پروری، ظرفیت بالایی برای توسعه دارد. پروژه‌هایی چون سد سازبن و توسعه راه‌ها در حال پیشرفت هستند.

براساس سرشماری سال ۱۳۸۵ مرکز آمار ایران، جمعیت شهرستان ۷۳،۹۷۳ نفر بود. اکثریت مردم کردزبان با لهجه کلهری هستند. در بخش هلیلان و دهستان بیجنوند به زبان لکی صحبت می‌کنند و در بخش شیروان سه روستا (چم‌شیر، چم‌روته، داربلوط) زبان عربی رایج بود که به تدریج با کردی جایگزین می‌شود.

نقشه شهرستان چرداول در شکل۱ نشان داده شده است.

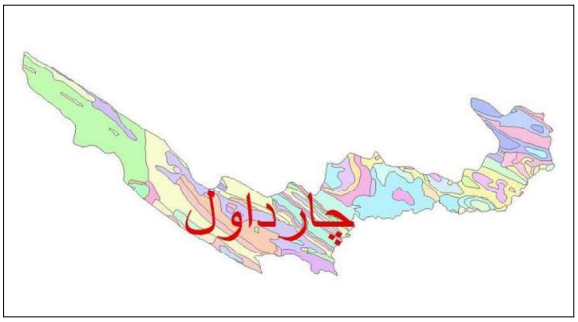

شکل۱. **نقشهٔ شهر چرداول**

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.22034/jiitm/16.2.4]

جمع‌آوری اطلاعات درمانی سنتی گیاهان مؤثر بر کمردرد از طریق پرسش‌نامهٔ اتنوبوتانیکال انجام شد. مصاحبه‌ها با عطاران و درمانگران سنتی شهر چرداول صورت گرفت و اطلاعاتی شامل نام گیاهان، اندام مورد استفاده، روش مصرف و اثر درمانی جمع‌آوری شد. معیار ورود افراد، داشتن دانش سنتی و فعالیت به‌عنوان عطار یا درمانگر بود. برای تحلیل داده‌ها از شاخص‌های گزارش استفاده (UR)، فراوانی نسبی ثبت (RFC) و ضریب اجماع مطلعان (ICF) بهره گرفته شد که به شناسایی گونه‌های مهم گیاهی برای پژوهش‌های بالینی کمک می‌کنند (۱۸).

شاخص گزارش استفاده (UR)

شاخص گزارش استفاده (Use Report Index: UR) نشان‌دهندهٔ تعداد گزارش‌های ثبت‌شده برای هر گیاه خاص توسط مصاحبه‌شوندگان است. این شاخص به ارزیابی میزان استفاده از گیاهان در درمان بیماری‌ها یا مشکلات خاص کمک می‌کند (۱۸).

فرمول: **ur n/ N=UR**

ur: تعداد کل گزارش‌های استفاده‌شده برای یک گیاه خاص.

N: تعداد کل مصاحبه‌شوندگان.

این شاخص به ما کمک می‌کند تا دریابیم یک گیاه خاص چقدر در جامعه استفاده می‌شود. UR بالاتر به معنی پذیرش بیشتر آن گیاه در درمان مشکلات است.

شاخص فراوانی نسبی ثبت (RFC):

شاخص فراوانی نسبی ثبت (Relative Frequency of Citation: RFC) نشان‌دهندهٔ فراوانی ارجاعات به یک گیاه خاص در مقایسه با سایر گیاهان است. این شاخص به تحلیل چگونگی استفاده از گیاهان در درمان بیماری‌های خاص و محبوبیت آنها کمک می‌کند (۱۸).

فرمول: **RF/N=NFC**

FC: تعداد دفعاتی که یک گیاه خاص توسط مصاحبه‌شوندگان ذکر شده است.

N: تعداد کل مصاحبه‌شوندگان.

RFC به ما می‌گوید که یک گیاه خاص چقدر در میان مصاحبه‌شوندگان محبوب است. RFC نزدیک به ۱ نشان‌دهندهٔ محبوبیت بالای آن گیاه است.

شاخص ضریب اجماع مطلعان (ICF):

شاخص ضریب اجماع مطلعان (Informant Consensus Factor: ICF) نشان‌دهندهٔ توافق میان مصاحبه‌شوندگان در مورد استفاده از گیاهان برای درمان بیماری‌های خاص است. این شاخص می‌تواند به شناسایی گیاهانی که به‌طور گسترده‌ای موردتأیید هستند، کمک کند (۱۸).

فرمول: **t n ur/n ur-1= ICF**

urn: تعداد کل موارد استفادهٔ گزارش‌شده برای یک دستهٔ خاص از بیماری‌ها.

T n: تعداد گونه‌های گیاهی استفاده‌شده برای درمان آن دستهٔ خاص.

ICF بالاتر به معنی توافق بالای مصاحبه‌شوندگان در مورد استفاده از گیاهان برای درمان بیماری‌های خاص است. این شاخص می‌تواند نشان‌دهندهٔ اعتبار علمی گیاهان در درمان باشد.

استفاده از شاخص‌های RFC, UR و ICF به محققان کمک می‌کند تا درک عمیق‌تری از نحوهٔ استفاده از گیاهان در جوامع محلی داشته و داده‌های مصاحبه‌ها را بهتر تحلیل کنند. این شاخص‌ها ابزاری مؤثر برای ارزیابی ارزش سنتی گیاهان در درمان بیماری‌ها هستند (۱۸).

روش‌های کیفی شامل گزارش تعداد خانواده‌های گیاهی، درصد استفاده از اندام گیاهی و درصد نحوهٔ استفادهٔ سنتی است:

- **گزارش تعداد خانواده‌های گیاهی:** شناسایی و ثبت خانواده‌های گیاهی منطقه برای بررسی تنوع زیستی و اهمیت آن‌ها؛ تحلیل با نرم‌افزار اکسل انجام می‌شود.
- **درصد استفاده از اندام گیاهی:** بررسی میزان استفاده از بخش‌های مختلف گیاه (ریشه، برگ، گل، میوه) برای شناخت توجه جامعه محلی؛ آنالیز با اکسل انجام می‌شود.
- **درصد نحوهٔ استفادهٔ سنتی:** بررسی روش‌های مصرف گیاهان دارویی مانند جوشانده، ضماد، دمنوش و غیره که تنوع شیوه‌های درمانی را نشان می‌دهد؛ تحلیل با اکسل انجام می‌شود.

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.22034/jiitm/16.2.4]

این روش‌ها به حفظ دانش بومی، تقویت میراث گیاهی منطقه و توسعهٔ داروهای گیاهی جدید کمک کرده و پل ارتباطی میان طب سنتی و مدرن ایجاد می‌کنند.

ملاحظات اخلاقی

کسب رضایت کتبی از مشارکت‌کنندگان و حفظ محرمانگی اطلاعات شخصی آنان.

یافته‌ها

براساس نتایج به‌دست‌آمده از آنالیز داده‌های به‌دست‌آمده مشخص شد که ۹۳ گیاه از ۳۸ خانوادهٔ گیاهی برای درمان بیماری‌ها در منطقهٔ موردمطالعه استفاده می‌شود. گیاهان دارویی شناسایی‌شده در جدول۱ آورده شده‌اند. در جدول۱ اسامی گیاهان دارویی و اثرات اتنوبوتانیک و اطلاعات تکمیلی در خصوص گیاهان دارویی موردکاربرد در منطقه آورده شده است.

جدول۱. **اسامی گیاهان دارویی و اثرات اتنوبوتانیک و اطلاعات تکمیلی در خصوص گیاهان دارویی موردکاربرد در منطقه**

ردیف	نام گیاه	نام علمی	نام خانواده	اثر درمانی سنتی	اندام‌های مورداستفاده	حوهٔ استفاده سنتی
۱	بومادران (بومارو)	*Achillea millefolium*	Asteraceae	ترمیم زخم، ضدعفونی زخم، ضدالتهاب، پروستات، عفونت ادراری، عفونت زنان، نفخ، کبد چرب، درد قاعدگی، ضدانگل، معده‌درد	برگ، گل	جوشانده، دمنوش و ضماد
۲	کمر آویزه	*Cnidium monnieri*	Apiaceae	بی‌هوش‌کننده، آسم، درد مفاصل، چربی خون، سوختگی، کمردرد، روماتیسم، عفونت ادراری	ریشه، ساقه	جوشانده، دمنوش
۳	گل ماهور (گل زرده)	*Verbascum Thapsus*	Scrophulariaceae	اسهال، برونشیت، ضدالتهاب، عفونت ادراری، سرماخوردگی، سردرد، تقویت سیستم ایمنی، گلودرد، آسم	گل، برگ	جوشانده، دمنوش
۴	خارشتر (آغول)	*Tribulus terrestris*	Zygophyllaceae	سنگ کلیه، عفونت ادراری، سنگ صفرا، عفونت مثانه، پروستات، یبوست، چربی، عفونت زنان	میوه، ریشه	جوشانده، دمنوش
۵	آنشک (والک)	*Allium ursinum*	Amaryllidaceae	عفونت معده، پروستات، یبوست، نفخ، دیابت، فشار خون، میگرن	برگ، ریشه	جوشانده، دمنوش
۶	تره کوهی (ترگ)	*Allium victorialis*	Amaryllidaceae	تقویت سیستم ایمنی، آنفلوانزا، سرماخوردگی، سرفه، چربی، عفونت مثانه، تقویت پوست	برگ، گل	جوشانده، دمنوش
۷	ختمی (گل هیرو)	*Hibiscus rosa-sinensis*	Malvaceae	تقویت مو، یبوست، سردرد، سرماخوردگی، پروستات، سرفه، زخم معده، چربی خون، سوختگی	گل، برگ	جوشانده، دمنوش
۸	قدومه	*Althaea officinalis*	Malvaceae	یبوست، سرفه، گلودرد، تقویت مو، پروستات، گرفتگی صدا، خلط‌آور، ناباروری، ضدالتهاب، مدر، سم‌زدایی بدن	ریشه، برگ	جوشانده، دمنوش
۹	بادام کوهی (بایم)	*Inula helenium*	Asteraceae	پادرد، پروستات، آرتروز، روماتیسم، سدجوش، زخم معده، ضدالتهاب، ضدانگل	ریشه، گل	جوشانده
۱۰	تنگرس	*Cichorium intybus*	Asteraceae	ضدالتهاب، تقویت سیستم ایمنی بدن، آرتروز، روماتیسم، دیابت، فشار خون، سدقارچ، یبوست، سرماخوردگی، چربی خون	برگ، ریشه	دمنوش
۱۱	بابونه (بابینه)	*Matricaria chamomilla*	Asteraceae	سردرد، سرماخوردگی، سینوزیت، زخم معده، شکم‌درد، آرام‌بخش، ضدمیکروب، آرتروز، ضداسپاسم، آکنه	گل	جوشانده، دمنوش

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.22034/jiitm/16.2.4]

جدول۱ (ادامه). **اسامی گیاهان دارویی و اثرات اتنوبوتانیک و اطلاعات تکمیلی در خصوص گیاهان دارویی موردکاربرد در منطقه**

ردیف	نام گیاه	نام علمی	نام خانواده	اثر درمانی سنتی	اندام‌های مورداستفاده	حوهٔ استفاده سنتی
۱۲	همیشه‌بهار (گل زرد)	*Calendula officinalis*	Asteraceae	آسم، بهداشت پوست، کم‌خونی، بیماری‌های زنان، سوختگی، روماتیسم، اگزما	گل	جوشانده، دمنوش، ضماد
۱۳	درمنه (بو خوشگله)	*Artemisia absinthium*	Asteraceae	عفونت ادراری، عقرب‌گزیدگی، سرطان، مقوی اعصاب، ضدالتهاب، رتیل‌گزیدگی، انگل روده، پروستات، سرماخوردگی	برگ، ساقه	جوشانده، دمنوش، ضماد
۱۴	گون	*Astragalus membranaceus*	Fabaceae	تقویت مو، تقویت قلب، پروستات، گلودرد، یبوست، سرفه، سوختگی، آسم، تونیک قلبی	ریشه	جوشانده، دمنوش
۱۵	شیرخشت	*Cichorium intybus*	Asteraceae	زردی، سرفه، تب‌بر، یبوست، شکم‌درد، عفونت رحم، کاهش چربی، کبد چرب	ریشه، برگ	جوشانده، دمنوش
۱۶	یولاف (گنم گیاه)	*Avena sativa*	Poaceae	تقویت قوای جنسی، پروستات، تونیک بدن، افسردگی، چربی خون، اشتهاآور، خارش سر، تقویت ذهن، دیابت، تسکین دردهای عصبی	دانه، ساقه	جوشانده، دمنوش
۱۷	شاه‌دونه (شادونه)	*Chenopodium album*	Amaranthaceae	مسکن، پروستات، دیابت، نفخ، درد قاعدگی	دانه	جوشانده، دمنوش
۱۸	کاور (کلکم)	*Caltha palustris*	Ranunculaceae	خلط‌آور، سرفه، عفونت مثانه، کم‌خونی، ضدعفونت	برگ، گل	جوشانده، دمنوش
۱۹	گلرنگ زرد (زرده درگ)	*Calendula officinalis*	Asteraceae	زردی، سرفه، تنگی نفس	گل	جوشانده، دمنوش
۲۰	گل گندم	*Triticum aestivum*	Poaceae	تقویت چشم، سنگ کلیه، اسهال، کم‌خونی، سرماخوردگی	دانه، ساقه	جوشانده، دمنوش
۲۱	آلبالوی وحشی (مهلب، برالیک، هلونه)	*Prunus avium*	Rosaceae	ضدانگل، روماتیسم، دیابت، کمردرد	میوه، برگ	جوشانده، دمنوش
۲۲	کاسنی	*Cichorium intybus*	Asteraceae	کاهش وزن، آکنه، زردی، دیابت، کمردرد	ریشه، برگ	جوشانده، دمنوش
۲۳	کنگر (کنیر)	*Cynara cardunculus*	Asteraceae	چربی خون، خون‌ساز، ضدنفخ، یبوست	برگ، ریشه	جوشانده، دمنوش
۲۴	هندوانه ابوجهل (هنضل)	*Citrullus colocynthis*	Cucurbitaceae	دیابت	میوه، دانه	جوشانده، دمنوش
۲۵	زالزالک (گیچ)	*Crataegus monogyna*	Rosaceae	دیابت، فشار خون، چربی خون، تونیک قلبی	میوه، برگ	جوشانده، دمنوش
۲۶	جو قاسم (پیشوک)	*Hordeum vulgare*	Poaceae	ونیک بدن، تونیک جنسی، چاقی، تونیک حافظه	دانه	جوشانده، دمنوش
۲۷	زعفران (کلمس)	*Crocus sativus*	Iridaceae	افسردگی، نفخ، سوءهاضمه	گل	جوشانده، دمنوش
۲۸	داتوره (تاتوره)	*Datura stramonium*	Solanaceae	آسم، شورهٔ سر، جوش، ضداسپاسم	برگ، گل	جوشانده، دمنوش

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.22034/jiitm/16.2.4]

جدول۱ (ادامه). **اسامی گیاهان دارویی و اثرات اتنوبوتانیک و اطلاعات تکمیلی در خصوص گیاهان دارویی موردکاربرد در منطقه**

ردیف	نام گیاه	نام علمی	نام خانواده	اثر درمانی سنتی	اندام‌های مورداستفاده	حوهٔ استفاده سنتی
۲۹	میخک	*Syzygium aromaticum*	Myrtaceae	ضددرد، دندان‌درد، پروستات، تونیک جنسی، ضدانگل، تب‌بر، تقویت مو	گل، دانه	جوشانده، دمنوش
۳۰	شکر تیغال (قن‌شکروک)	*Cichorium endivia*	Asteraceae	یبوست، پروستات، ملین، گلودرد، گرفتگی صدا، دیابت، چربی خون، سرفه	برگ	جوشانده، دمنوش
۳۱	گاوزبان (گل‌گازو)	*Echium vulgare*	Boraginaceae	آرام‌بخش، مسکن، سرماخوردگی، سردرد، میگرن، تشنج	گل	جوشانده، دمنوش
۳۲	چویل (چووير)	*Pimpinella anisum*	Apiaceae	دل‌درد، ریزش مو، روماتیسم	دانه	جوشانده، دمنوش
۳۳	انجیر	*Ficus carica*	Moraceae	یبوست، کم‌خونی، تونیک معده	میوه	جوشانده، دمنوش
۳۴	شیرین‌بیان (بالیک)	*Glycyrrhiza glabra*	Fabaceae	زخم معده، خلط‌آور، زخم روده، استرس، تسکین سرفه	ریشه	جوشانده، دمنوش
۳۵	پنیرک (تولی، توله)	*Malva sylvestris*	Malvaceae	شادابی پوست، مدر، ملین، تب‌بر، هاضم غذا	گل، برگ	جوشانده، دمنوش
۳۶	پونه (پینه)	*Mentha pulegium*	Lamiaceae	ضدعفونی‌کننده، سرفه، سرماخوردگی، دل‌درد، خوشبوکنندهٔ دهان، عفونت تنفسی، ملین، تب‌بر، نفخ	برگ	جوشانده، دمنوش، ضماد
۳۷	مورد (مورت)	*Myrtus communis*	Myrtaceae	تقویت مو، مدر، آسم، سرفه، افسردگی	برگ	جوشانده، دمنوش
۳۸	خرزهره (هرتیل، قرجلک)	*Nerium oleander*	Apocynaceae	بیماری‌های پوستی	برگ، گل	جوشانده، دمنوش
۳۹	خشخاش (گل سوره)	*Papaver somniferum*	Papaveraceae	مسکن، ضدسرفه، آرام‌بخش، خواب‌آور، سهال، چربی خون، دیابت، سرماخوردگی، میگرن	دانه	جوشانده، دمنوش
۴۰	اسپند (اسفن، اسپن)	*Peganum harmala*	Zygophyllaceae	ضدانگل، دندان‌درد، مدر، سینوزیت	دانه	جوشانده، دمنوش
۴۱	زردخار (خار زرد)	*Cnicus benedictus*	Asteraceae	ضدالتهاب، سم‌زدایی، ضدالتهاب، تقویت سیستم ایمنی، تقویت جنسی، کبد چرب	گیاه	جوشانده، دمنوش
۴۲	پستهٔ کوهی (بنک، کلنگ)	*Pistacia atlantica*	Anacardiaceae	درد عضلانی، کم‌خونی، ترمیم زخم، درد معده، تقویت لثه، جوش، نفخ، سرطان، پوکی استخوان، آسم	میوه، برگ	جوشانده، دمنوش، ضماد
۴۳	سماق	*Rhus coriaria*	Anacardiaceae	اشتهاآور، چربی خون، فشار خون، درد عضلانی، کبد چرب، پروستات، یبوست، آسم، سنگ کلیه	میوه	جوشانده، دمنوش
۴۴	ریواس	*Rheum rhabarbarum*	Polygonaceae	مقوی کلیه، فشار خون، طراوت پوست	ریشه	جوشانده، دمنوش، ضماد
۴۵	علف شور	*Atriplex halimus*	Amaranthaceae	سرماخوردگی، عفونت زنان، قاعده‌آور، هاضم	برگ	جوشانده، دمنوش
۴۶	مریم‌گلی	*Salvia officinalis*	Lamiaceae	عفونت زنان، ضدعفونی‌کنندهٔ زخم، سرماخوردگی، اگزما	برگ	جوشانده، دمنوش
۴۷	گل میمونی (تشنه‌داری، بنجک ماشینه)	*Scropularia striata*	Scropulariaceae	نفخ، سرماخوردگی، آنفلوانزا، بیماری‌های قارچی	اندام هوایی	جوشانده، دمنوش

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.22034/jiitm/16.2.4]

جدول ۱ (ادامه). **اسامی گیاهان دارویی و اثرات اتنوبوتانیک و اطلاعات تکمیلی در خصوص گیاهان دارویی موردکاربرد در منطقه**

ردیف	نام گیاه	نام علمی	نام خانواده	اثر درمانی سنتی	اندام‌های مورداستفاده	حوهٔ استفاده سنتی
۴۸	مرزه (جاتره)	*Origanum vulgare*	Lamiaceae	نفخ، سرماخوردگی، دل‌درد، آنفلوانزا، بیماری‌های قارچی، چربی خون	برگ	جوشانده، دمنوش
۴۹	آویشن (ازبوه)	*Thymus vulgaris*	Lamiaceae	دل‌درد، سرماخوردگی، عفونت تنفسی، سینوزیت، سردرد، آسم، خلط‌آور	برگ	جوشانده، دمنوش
۵۰	شنگ (هپلوک)	*Haplophyllum bucharicum*	Rutaceae	مقوی معده، سنگ کلیه، مدر، پروستات، عفونت کلیوی، دیابت، آفت دهانی	ریشه	جوشانده، دمنوش
۵۱	کنار (رملیک، تیتکه)	*Ziziphus spina-christi*	Rhamnaceae	فشار خون، تقویت مو، تونیک بدن	میوه، برگ	جوشانده، دمنوش
۵۲	گل بنفشه	*Viola odorata*	Violaceae	رام‌بخش، سرماخوردگی، آرام‌بخش، سرفه، سردرد، صفرابر، آفت دهانی، جوش	گل	جوشانده، دمنوش، ضماد
۵۳	ترشک	*Rumex crispus*	Polygonaceae	یبوست، کم‌خونی، ملین، اشتهاآور، آرام‌بخش، فشار خون، ترمیم زخم	برگ، ریشه	جوشانده، دمنوش، ضماد
۵۴	پیچک	*Hedera helix*	Araliaceae	ضدانگل، سرطان، آسم، سرماخوردگی، ضدمسمومیت	برگ	جوشانده، دمنوش
۵۵	شبدر	*Trifolium pratense*	Fabaceae	کم‌خونی، پروستات، واریس، سرفه	برگ	جوشانده، دمنوش
۵۶	کرچک	*Ricinus communis*	Euphorbiaceae	یبوست، ضدالتهاب، بیماری‌های گوارشی، سلامت پوست‌ومو	دانه	جوشانده، دمنوش
۵۷	کتان	*Linum usitatissimum*	Linaceae	ضدچاقی	دانه	جوشانده، دمنوش
۵۸	گل راعی	*Galium verum*	Rubiaceae	آرام‌بخش، افسردگی، سردرد	گل	جوشانده، دمنوش
۵۹	نسترن	*Rosa canina*	Rosaceae	ضدالتهاب، تقویت سیستم ایمنی، تونیک قلبی، هپاتوپروتکتیو، عفونت رحم، نقرس، فشار خون	گل، میوه	جوشانده، دمنوش
۶۰	هفت‌بند	*Polygonum aviculare*	Polygonaceae	کبد چرب، هپاتوپروتکتیو، آسم، تب‌بر، سنگ کلیه، دیابت، ضدانگل	برگ و گل	جوشانده، دمنوش
۶۱	یونجه	*Medicago sativa*	Fabaceae	کم‌خونی، تونیک، اشتهاآور، پوکی استخوان، دیابت	برگ، دانه	جوشانده، دمنوش
۶۲	آویشنک	*Thymbra spicata*	Lamiaceae	سرماخوردگی، دل‌درد، عفونت ریوی	اندام هوایی	جوشانده، دمنوش
۶۳	تاجریزی	*Trachyspermum ammi*	Apiaceae	سم، سرفه، تقویت قوای جنسی، یبوست، تب‌خال، ملین، چربی خون	دانه	جوشانده، دمنوش، ضماد
۶۴	لعل کوهستان (نونه‌خووا)	*Oliveria decumbens*	Umbelliferae	تب‌بر، دل‌درد، آرام‌بخش، تصفیهٔ خون	اندام هوایی	جوشانده، دمنوش
۶۵	آدمک (گنو)	*Cuscuta europaea*	Convolvulaceae	ضددرد	اندام هوایی	جوشانده، دمنوش
۶۶	بلوط (بلی)	*Quercus robur*	Fagaceae	سوختگی، زخم معده، دل‌درد، اسهال	پوست، میوه	جوشانده، دمنوش
۶۷	ون (آدامس کردی)	*Pistacia atlantica*	Anacardiaceae	ضددرد، زخم معده، یبوست، هضم‌کنندهٔ غذا، کمردرد، پادرد، دیسک کمر	صمغ	جوشانده، دمنوش
۶۸	سیاه تنگرس	*Eugenia jambos*	Myrtaceae	مقوی قوای جنسی، چربی خون	برگ	جوشانده، دمنوش
۶۹	همیشه‌بهار	*Calendula officinalis*	Asteraceae	اگزما، ترمیم زخم، قاعده‌آور، ضدعفونت، نفخ، سوختگی، خونریزی، آسم، حساسیت فصلی	گل	جوشانده، دمنوش

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.22034/jiitm/16.2.4]

جدول۱ (ادامه). **اسامی گیاهان دارویی و اثرات اتنوبوتانیک و اطلاعات تکمیلی در خصوص گیاهان دارویی موردکاربرد در منطقه**

ردیف	نام گیاه	نام علمی	نام خانواده	اثر درمانی سنتی	اندام‌های مورداستفاده	حوهٔ استفاده سنتی
۷۰	شیرخشت	*Cotoneaster cornubia*	Rosaceae	زردی، کبد چرب	اندام هوایی	جوشانده، دمنوش
۷۱	ازگیل	*Cydonia oblonga*	Rosaceae	فشار خون، دیابت، گلودرد، بواسیر، بی‌خوابی، مقوی معده	میوه	جوشانده، دمنوش
۷۲	اشنان	*Atriplex hortensis*	Amaranthaceae	درد قاعدگی	برگ	جوشانده، دمنوش
۷۳	آوندول	*Plantago major*	Plantaginaceae	فشار خون، دیابت، سنگ کلیه، مدر	برگ، دانه	جوشانده، دمنوش
۷۴	انار	*Punica granatum*	Lythraceae	ضدعفونت، التهاب لثه، چربی خون، غلظت خون، خون‌ساز، تقویت دندان	میوه	جوشانده، دمنوش
۷۵	اسفرزه	*Plantago psyllium*	Plantaginaceae	خلط‌آور، بهبود عملکرد ادراری، دیابت، یبوست، اسهال، حصبه	دانه	جوشانده، دمنوش
۷۶	بالنگو	*Citrus medica*	Rutaceae	تقویت معده، ضدچاقی، مدر، ضدجنون، ضدصرع، دل‌درد	میوه	جوشانده، دمنوش
۷۷	پودنه	*Origanum vulgare*	Lamiaceae	ضدعفونت، ضداسپاسم، خوشبوکنندهٔ دهان، خلط‌آور	برگ	جوشانده، دمنوش
۷۸	سیاه‌دانه	*Nigella sativa*	Ranunculaceae	چربی خون، سرطان، تقویت مو، زیبایی پوست، فشار خون، تهوع	دانه	جوشانده، دمنوش
۷۹	کاکوتی	*Ziziphora tenuir*	Lamiaceae	خلط‌آور، سرماخوردگی، گلودرد، سوءهاضمه	اندام هوایی	جوشانده، دمنوش
۸۰	وارنگ‌بو	*Lavandula angustifolia*	Lamiaceae	ضدالتهاب، ضددرد	گل	جوشانده، دمنوش
۸۱	موخور	*Cichorium intybus*	Asteraceae	پروستات، دیابت، نفخ	ریشه، برگ	جوشانده، دمنوش
۸۲	مورتلخ	*Ficus carica*	Moraceae	نفخ، مقوی معده، هاضم، تب‌بر، دیابت	میوه، برگ	جوشانده، دمنوش
۸۳	وسمه	*Reseda luteola*	Resedaceae	تقویت مو، التهاب مفاصل، شکستگی‌ها	گیاه کامل	جوشانده، دمنوش
۸۴	ماشک	*Vicia sativa*	Fabaceae	تقویت چشم، خارش چشم، فشار خون	دانه	جوشانده، دمنوش
۸۵	عناب	*Ziziphus jujuba*	Rhamnaceae	رقیق‌کنندهٔ غلظت خون، سرماخوردگی، تقویت سیستم ایمنی، عفونت ریوی، سینوزیت، کبد چرب، کم‌خوابی، کم‌خونی	میوه	جوشانده، دمنوش
۸۶	جارو علفی	*Salsola kali*	Amaranthaceae	سنگ کلیه، پروستات، سنگ صفرا، دیابت، کمردرد، ضدمیکروب، سیاتیک	اندام هوایی	جوشانده، دمنوش
۸۷	نعناع فلفلی	*Mentha piperita*	Lamiaceae	اسهال	برگ	جوشانده، دمنوش
۸۸	سرخارگل	*Echinacea purpurea*	Asteraceae	سرفه، سرماخوردگی	ریشه، برگ	جوشانده، دمنوش
۸۹	رزماری	*Rosmarinus officinalis*	Lamiaceae	ضددرد	برگ	جوشانده، دمنوش
۹۰	اُکالیپتوس	*Eucalyptus globulus*	Myrtaceae	ضددرد	برگ	جوشانده، دمنوش
۹۱	کنجد	*Sesamum indicum*	Pedaliaceae	سرماخوردگی، کرونا، سرفه	دانه	جوشانده، دمنوش
۹۲	سنبل‌الطیب	*Valeriana officinalis*	Valerianaceae	سرماخوردگی، کرونا، آنفلوانزا، گلودرد، میگرن	ریشه	جوشانده، دمنوش
۹۳	به‌لیمو	*Aloysia citriodora*	Verbenaceae	ضدسرفه، خلط‌آور	برگ	جوشانده، دمنوش

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.22034/jiitm/16.2.4]

جدول۲. آنالیز کیفی داده‌ها (RCF, UR و ICF)

نام گیاه	اثر درمانی سنتی
بومادران (بومارو)	ترمیم زخم، ضدعفونی زخم**، ضدالتهاب، پروستات، عفونت ادراری، عفونت زنان، نفخ، کبد چرب، درد قاعدگی، ضدانگل*، معده‌درد
کمرآویزه	بی‌هوش‌کننده، آسم*، درد مفاصل، چربی خون، سوختگی، کمردرد، روماتیسم، عفونت ادراری
گل ماهور (گل زرده)	اسهال*، برونشیت**، ضدالتهاب، عفونت ادراری، سرماخوردگی، سردرد، تقویت سیستم ایمنی، گلودرد، آسم
خارشتر (آغول)	سنگ کلیه**، عفونت ادراری، سنگ صفرا، عفونت مثانه، پروستات*، یبوست، چربی، عفونت زنان
آنشک (والک)	عفونت معده*، پروستات، یبوست، نفخ، دیابت، فشار خون، میگرن
تره کوهی (ترگ)	تقویت سیستم ایمنی*، آنفلوانزا، سرماخوردگی، سرفه، چربی، عفونت مثانه، تقویت پوست
ختمی (گل هیرو)	تقویت مو، یبوست، سردرد، سرماخوردگی*، پروستات، سرفه، زخم معده، چربی خون، سوختگی
قدومه	یبوست، سرفه، گلودرد، تقویت مو، پروستات، گرفتگی صدا، خلط‌آور، ناباروری، ضدالتهاب، مدر، سم‌زدایی بدن
بادام کوهی (بایم)	پادرد، پروستات، آرتروز، روماتیسم، ضدجوش*، زخم معده، ضدالتهاب، ضدانگل
تنگرس	ضدالتهاب*، تقویت سیستم ایمنی بدن**، آرتروز، روماتیسم، دیابت، فشار خون، ضدقارچ، یبوست، سرماخوردگی، چربی خون
بابونه (بابینه)	سردرد، سرماخوردگی*، سینوزیت، زخم معده، شکم‌درد، آرام‌بخش، ضدمیکروب، آرتروز، ضداسپاسم، آکنه
همیشه‌بهار (گل زرد)	آسم*، بهداشت پوست، کم‌خونی، بیماری‌های زنان، سوختگی، روماتیسم، اگزما
درمنه (بو خوشگله)	عفونت ادراری، عقرب‌گزیدگی، سرطان، مقوی اعصاب، ضدالتهاب، رتیل‌گزیدگی، انگل روده*، پروستات، سرماخوردگی
گون	تقویت مو**، تقویت قلب، پروستات، گلودرد، یبوست، سرفه، سوختگی*، آسم، تونیک قلبی
شیرخشت	زردی**، سرفه، تب‌بر، یبوست، شکم‌درد*، عفونت رحم، کاهش چربی، کبد چرب
یولاف (گنم‌گیاه)	تقویت قوای جنسی، پروستات، تونیک بدن، افسردگی، چربی خون*، اشتهاآور، خارش سر، تقویت ذهن، دیابت، تسکین دردهای عصبی
شاه‌دونه (شادونه)	مسکن**، پروستات، دیابت، نفخ، درد قاعدگی
کاور (کلکم)	خلط‌آور*، سرفه، عفونت مثانه، کم‌خونی، ضدعفونت
گلرنگ زرد (زرده‌درگ)	زردی، سرفه، تنگی نفس
تنگرس	ضدالتهاب*، تقویت سیستم ایمنی بدن**، آرتروز، روماتیسم، دیابت، فشار خون، ضدقارچ، یبوست، سرماخوردگی، چربی خون
گل گندم	تقویت چشم، سنگ کلیه*، اسهال، کم‌خونی، سرماخوردگی
آلبالوی وحشی (مهلب، برالیک، هلونه)	ضدانگل، روماتیسم، دیابت*، کمردرد
کاسنی	کاهش وزن**، آکنه، زردی، دیابت، کمردرد
کنگر (کنیر)	چربی خون*، خون‌ساز*، ضدنفخ، یبوست
هندوانهٔ ابوجهل (هنضل)	دیابت**
زالزالک (گیچ)	دیابت**، فشار خون*، چربی خون، تونیک قلبی
جو قاسم (پیشوک)	تونیک بدن، تونیک جنسی، چاقی، تونیک حافظه
زعفران (کلمس)	افسردگی*، نفخ، سوءهاضمه
داتوره (تاتوره)	آسم*، شورهٔ سر، جوش، ضداسپاسم
میخک	ضددرد*، دندان‌درد*، پروستات، تونیک جنسی، ضدانگل، تب‌بر، تقویت مو
شکر تیغال (قن‌شکروک)	یبوست، پروستات، ملین، گلودرد، گرفتگی صدا، دیابت، چربی خون، سرفه
گاوزبان (گل‌گازو)	آرام‌بخش*، مسکن*، سرماخوردگی، سردرد، میگرن، تشنج
چویل (چوویر)	دل‌درد، ریزش مو، روماتیسم
انجیر	یبوست**، کم‌خونی*، تونیک معده
شیرین‌بیان (بالیک)	زخم معده*، خلط‌آور، زخم روده، استرس، تسکین سرفه
پنیرک (تولی، توله)	شادابی پوست، مدر، ملین، تب‌بر، هاضم غذا
پونه (پینه)	ضدعفونی‌کننده*، سرفه، سرماخوردگی*، دل‌درد، خوشبوکنندهٔ دهان، عفونت تنفسی، ملین، تب‌بر، نفخ
گل گندم	تقویت چشم، سنگ کلیه*، اسهال، کم‌خونی، سرماخوردگی
مورد (مورت)	تقویت مو، مدر، آسم، سرفه، افسردگی

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.22034/jiitm/16.2.4]

جدول۲ (ادامه). **آنالیز کیفی داده‌ها (RCF, UR و ICF)**

نام گیاه	اثر درمانی سنتی
خرزهره (هرتیل، قرجلک)	بیماری‌های پوستی
خشخاش (گل‌سوره)	مسکن*، ضدسرفه، آرام‌بخش*، خواب‌آور، اسهال، چربی خون، دیابت، سرماخوردگی، میگرن
اسپند (اسفن، اسپن)	ضدانگل*، دندان‌درد، مدر، سینوزیت
زردخار (خار زرد)	ضدالتهاب، سم‌زدایی، ضدالتهاب، تقویت سیستم ایمنی، تقویت جنسی، کبد چرب
پستهٔ کوهی (بنک، کلنگ)	درد عضلانی، کم‌خونی*، ترمیم زخم، درد معده، تقویت لثه، جوش، نفخ، سرطان، پوکی استخوان، آسم
سماق	اشتهاآور، چربی خون*، فشار خون، درد عضلانی، کبد چرب، پروستات، یبوست، آسم، سنگ کلیه
ریواس	مقوی کلیه، فشار خون*، طراوت پوست
علف شور	سرماخوردگی، عفونت زنان، قاعده‌آور، هاضم
مریم‌گلی	عفونت زنان، ضدعفونی‌کنندهٔ زخم، سرماخوردگی، اگزما*
گل میمونی (تشنه‌داری، بنجک ماشینه)	نفخ، سرماخوردگی، آنفلوانزا، بیماری‌های قارچی
مرزه (جاتره)	نفخ، سرماخوردگی*، دل‌درد، آنفلوانزا، بیماری‌های قارچی، چربی خون
آویشن (ازبوه)	دل‌درد، سرماخوردگی*، عفونت تنفسی، سینوزیت، سردرد، آسم، خلط‌آور
شنگ (هپلوک)	مقوی معده، سنگ کلیه، مدر، پروستات، عفونت کلیوی، دیابت، آفت دهانی
کنار (رملیک، تیتکه)	فشار خون*، تقویت مو، تونیک بدن
گل بنفشه	آرام‌بخش، سرماخوردگی*، سرفه، سردرد، صفرابر، آفت دهانی، جوش
ترشک	یبوست، کم‌خونی*، ملین، اشتهاآور، آرام‌بخش، فشار خون، ترمیم زخم
پیچک	ضدانگل**، سرطان، آسم، سرماخوردگی، ضدمسمومیت
شبدر	کم‌خونی*، پروستات، واریس، سرفه
کرچک	یبوست**، ضدالتهاب، بیماری‌های گوارشی، سلامت پوست‌ومو
کتان	ضدچاقی**
گل راعی	آرام‌بخش، افسردگی*، سردرد
نسترن	ضدالتهاب، تقویت سیستم ایمنی، تونیک قلبی، هپاتوپروتکتیو، عفونت رحم، نقرس، فشار خون
هفت‌بند	کبد چرب*، هپاتوپروتکتیو، آسم، تب‌بر، سنگ کلیه، دیابت، ضدانگل
یونجه	کم‌خونی*، تونیک، اشتهاآور، پوکی استخوان، دیابت
آویشنک	سرماخوردگی*، دل‌درد، عفونت ریوی
تاجریزی	آسم، سرفه، تقویت قوای جنسی، یبوست، تب‌خال، ملین، چربی خون
لعل کوهستان (نونه‌خووا)	تب‌بر*، دل‌درد، آرام‌بخش، تصفیهٔ خون
آدمک (گنو)	ضددرد
بلوط (بلی)	سوختگی، زخم معده*، دل‌درد، اسهال
ون (آدامس کردی)	ضددرد، زخم معده*، یبوست، هضم‌کنندهٔ غذا، کمردرد، پادرد، دیسک کمر
سیاه تنگرس	مقوی قوای جنسی، چربی خون
همیشه‌بهار	اگزما*، ترمیم زخم، قاعده‌آور، ضدعفونت، نفخ، سوختگی، خونریزی، آسم، حساسیت فصلی
ازگیل	فشار خون*، دیابت، گلودرد، بواسیر، بی‌خوابی، مقوی معده
اشنان	درد قاعدگی
آوندول	فشار خون، دیابت، سنگ کلیه، مدر
انار	ضدعفونت، التهاب لثه، چربی خون، غلظت خون، خون‌ساز، تقویت دندان*
اسفرزه	خلط‌آور، بهبود عملکرد ادراری، دیابت، یبوست، اسهال، حصبه
بالنگو	تقویت معده، ضدچاقی، مدر، ضدجنون، ضدصرع، دل‌درد
پودنه	ضدعفونت*، ضداسپاسم، خوشبوکنندهٔ دهان، خلط‌آور

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.22034/jiitm/16.2.4]

جدول۲ (ادامه)، **آنالیز کیفی داده‌ها (RCF, UR و ICF)**

نام گیاه	اثر درمانی سنتی
سیاه‌دانه	چربی خون، سرطان، تقویت مو*، زیبایی پوست، فشار خون، تهوع
کاکوتی	خلط‌آور، سرماخوردگی، گلودرد، سوءهاضمه
وارنگ‌بو	ضدالتهاب، ضددرد
موخور	پروستات، دیابت، نفخ
مورتلخ	نفخ، مقوی معده، هاضم، تب‌بر، دیابت
وسمه	تقویت مو**، التهاب مفاصل، شکستگی‌ها
ماشک	تقویت چشم*، خارش چشم، فشار خون
عناب	رقیق‌کنندهٔ غلظت خون، سرماخوردگی، تقویت سیستم ایمنی، عفونت ریوی، سینوزیت، کبد چرب، کم‌خوابی، کم‌خونی
جارو علفی	سنگ کلیه، پروستات، سنگ صفرا، دیابت، کمردرد، ضدمیکروب، سیاتیک
نعناع فلفلی	اسهال
سرخارگل	سرفه، سرماخوردگی
رزماری	ضددرد
اُکالیپتوس	ضددرد
کنجد	سرماخوردگی، کرونا، سرفه
سنبل‌الطیب	سرماخوردگی، کرونا، آنفلوانزا، گلودرد، میگرن
به‌لیمو	ضدسرفه، خلط‌آور

آنالیز کیفی RCF, UR و ICF

برای بدون ستاره تعداد UR کمتر ۴ تکرار و RFC=x<۰/۱۶ و ICF=۰/۶۹

برای یک ستاره (*) تعداد UR برابر ۵ تکرار و RFC=۰/۲ و ICF=۰/۶۸۹

برای دو ستاره (**) تعداد UR برابر ۷ تکرار و RFC=۰/۲۸ و ICF=۰/۷۱۴

در تحلیل روش‌های مصرف سنتی، جوشانده، دمنوش و ضماد به‌عنوان رایج‌ترین روش‌ها در طب سنتی ایران شناخته شدند که با استفاده از حرارت و آب ترکیبات فعال گیاهان را استخراج می‌کنند. از نظر اندام مصرفی، برگ‌ها، گل‌ها و ریشه‌ها بیشترین کاربرد را دارند؛ برگ‌ها و گل‌ها به‌دلیل داشتن فلاونوئیدها و اسانس‌ها در درمان بیماری‌ها مؤثرند.

مهم‌ترین اثرات درمانی شامل درمان بیماری‌های پروستات، عفونت‌های مجاری ادراری، التهاب‌ها، دیابت، مشکلات گوارشی و تنفسی است. گیاهانی مانند زردچوبه، زنجبیل و میخک در تسکین درد و التهاب‌های مفصلی کاربرد فراوان دارند. خانواده‌های گیاهی Lamiaceae, Asteraceae و Apiaceae بیشترین تنوع و کاربرد را داشته و به دلیل خواص ضدالتهابی، گوارشی و تقویت ایمنی اهمیت ویژه‌ای دارند.

نتایج نشان می‌دهد جوشانده و دمنوش بیشترین استفاده را دارند و برگ‌ها و گل‌ها نقش اصلی در ترکیب‌های درمانی ایفا می‌کنند. این یافته‌ها می‌تواند مبنای علمی برای بهینه‌سازی استفاده از گیاهان دارویی در طب سنتی و مدرن ایران باشد.

شکل ۱ توزیع خانواده‌های گیاهی، شکل ۲ و ۳ نحوهٔ استفاده سنتی گیاهان دارویی را نشان می‌دهند.

بحث

در منطقهٔ عجب‌شیر، ۲۶ خانواده از گیاهان دارویی شناسایی شده است که خانوادهٔ آفتابگردان (Asteraceae) با ۱۰ گونه و خانوادهٔ نعنا (Lamiaceae) با ۷ گونه، بیشترین تنوع را دارند. بومیان این منطقه بر این باورند که ترکیب برخی گیاهان می‌تواند اثرات درمانی بهتری در تقویت سیستم ایمنی و پیشگیری از بیماری‌ها داشته باشد. شناخت و علاقهٔ مردم به گیاهان دارویی، موجب ترویج جمع‌آوری، کشت و استفاده از این گیاهان به‌طور قابل‌توجه در زمینهٔ بهداشت، سلامت و اقتصاد می‌شود.

در مراتع نیشابور، ۷۰ گیاه دارویی وجود دارد که نشان‌دهندهٔ غنای این منطقه است. مستندسازی دانش مرتبط

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.22034/jiitm/16.2.4]

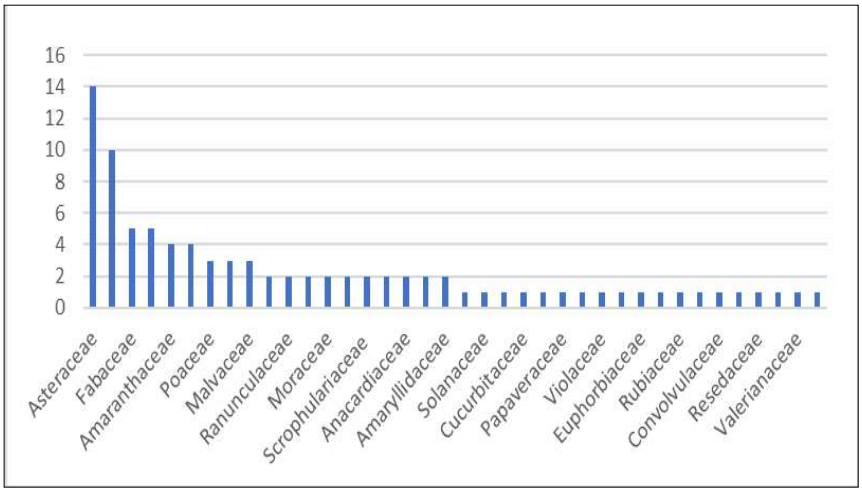

شکل ۱. **توزیع خانواده‌های گیاهی**

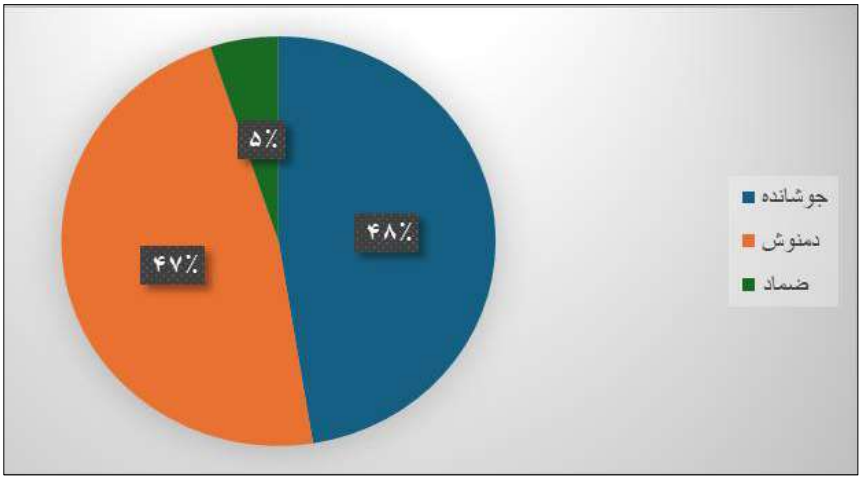

شکل ۲. **نحوهٔ استفادهٔ سنتی گیاهان دارویی در این مطالعه**

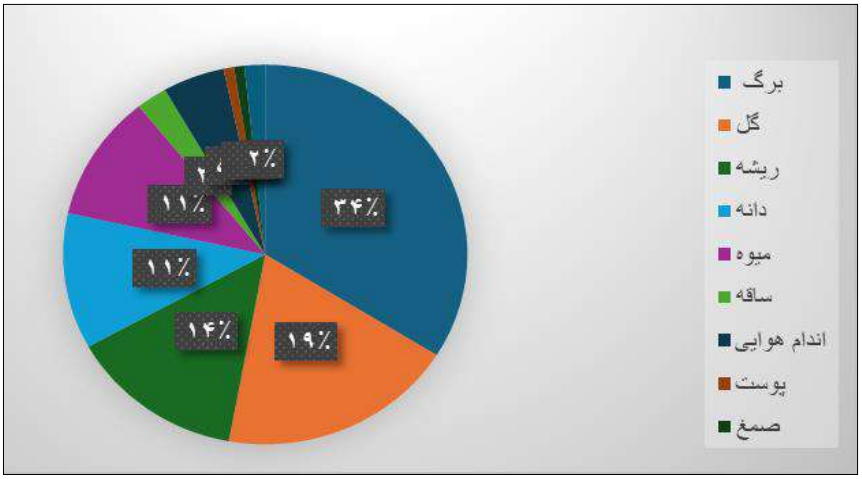

شکل ۳. **اندام‌های گیاهی مورداستفاده در این مطالعه**

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.22034/jiitm/16.2.4]

با این گیاهان می‌تواند به شناسایی اثرات درمانی جدید و بهره‌برداری بهینه از گیاهان دارویی و فرآورده‌های آنها کمک کند (۱۹). در منطقهٔ فسا، ۱۰۸ گونهٔ دارویی از ۳۸ خانواده و ۹۷ جنس شناسایی شد که بیشترین تعداد گونه‌ها به‌ترتیب به خانواده‌های کاسنی (Asteraceae) با ۱۳ گونه، نعنائیان (Lamiaceae) با ۱۲ گونه، بقولات (Fabaceae) با ۸ گونه، رز (Rosaceae) و چتریان (Apiaceae) با ۷ گونه تعلق دارند (۲۰).

مطالعهٔ اتنوبوتانی در شهرستان پاسارگاد، استان فارس، نشان داد که ۱۸ خانوادهٔ گیاهی شناسایی شده‌اند که بیشترین فراوانی به ترتیب متعلق به خانواده‌های Lamiaceae و Apiaceae بود. رایج‌ترین روش‌های مصرف گیاهان دارویی شامل جوشانده، دم‌کرده و پختن بودند و برگ‌ها و گل‌ها به‌عنوان بیشترین اندام‌های دارویی مورداستفاده مصرف می‌شدند. استفادهٔ فراوان از گیاهانی مانند آویشن شیرازی و Stachys inflate در درمان بیماری‌های گوارشی، تنفسی و عصبی، اهمیت بالای این گیاهان در درمان‌های سنتی منطقه را نشان می‌دهد (۲۱).

یک تحقیق در زنجان نشان داد که ۱۹۳ گونهٔ گیاهی از ۴۷ تیره برای درمان‌های دارویی استفاده می‌شوند. مهم‌ترین تیره‌ها شامل کاسنیان (۳۲ گونه)، نعنائیان (۲۱ گونه) و چتریان (۱۸ گونه) هستند. گیاهانی چون بولاغ اوتی، چای کوهی و آویشن بیشترین ضریب RFC را داشتند. کاربردهای اصلی این گیاهان شامل تسکین مشکلات گوارشی، تقویت هاضمه، درمان بیماری‌های کبدی و اختلالات تنفسی بودند (۲۲).

در شهرستان آباده، ۳۱ گونهٔ دارویی از ۱۱ تیره و ۲۵ جنس گیاهی شناسایی شدند. تیره‌های Lamiaceae (۹ گونه) Asteraceae و Brassicaceae (۵ گونه) بیشترین تنوع را دارند. جنس‌های Sinapis (۳ گونه) و Teucrium, Amygdalus ,Pistacia و Nepeta (هرکدام ۲ گونه) بیشترین تعداد گونه را دارند. گیاهان دارویی این منطقه برای درمان مشکلات گوارشی، تنفسی، گردش خون و بیماری‌های عفونی کاربرد دارند (۲۳).

در مطالعهٔ اتنوبوتانی در ایلام، ۱۶ گونهٔ گیاهی از ۱۴ خانواده برای درمان درد کلیهٔ ناشی از سنگ کلیه استفاده می‌شد. گیاهان مهم شامل یونجه، ذرت، خارشتر ایرانی، خارخاسک، ختمی سه‌رنگ و تنگرس بودند. این تحقیق علاوه بر حفظ دانش سنتی منطقه، می‌تواند به تحقیقات جدید برای درمان سنگ کلیه و تولید داروهای گیاهی مؤثر و ایمن کمک کند (۲۴). در تحقیقاتی که در ایرانشهر انجام گرفت، ۳۱ گونه گیاه دارویی شناسایی شد. بیشتر گیاهان برای درمان مشکلات گوارشی و کلیوی استفاده می‌شدند و برگ، ساقه و بذر عمده‌ترین اندام‌های مصرفی بودند. استفادهٔ گسترده از این گیاهان نشان می‌داد که تحقیقات بیشتر می‌تواند به حفظ گونه‌های گیاهی و بهبود بهره‌برداری درمانی از آنها کمک کند (۲۵). نتایج مطالعهٔ اتنوبوتانی منطقهٔ بلومان استان لرستان نشان داد که ۵۳ گونه گیاه دارویی از ۲۲ خانواده و ۴۹ جنس کاربرد درمانی دارند. از این میان، ۲۲ گونه دارای بالاترین ارزش استفاده (UV) بودند که آویشن (*Thymus kotschyanus*) و بن‌سُر (*Allium jesdianum*) از مهم‌ترین آنها هستند (۲۶). در مطالعهٔ اتنوبوتانی شهر مشهد، گل گاوزبان، آویشن، بهارنارنج و به‌لیمو به‌عنوان پرفروش‌ترین گیاهان دارویی شناخته شدند. بیشترین مراجعه‌ها به عطاری‌ها به‌دلیل بیماری‌های دستگاه گوارش، اعصاب و روان، غدد درون‌ریز و متابولیسم، تنفسی و سیستم گردش خون بود. گیاهانی مانند کاسنی، گل‌گاوزبان، گندم، آویشن و بهارنارنج به ترتیب برای درمان این بیماری‌ها ارائه می‌شدند (۲۷). در مطالعهٔ اتنوبوتانی در نور مازندران، ۳۰ گونه گیاهی دارویی شناسایی شد. تیره‌های Asteraceae و Lamiaceae بیشترین تعداد گونه‌ها را داشتند و گیاهان بیشتر برای درمان سرماخوردگی و بیماری‌های گوارشی استفاده می‌شدند (۲۸). در مجموع، ۳۶ گونهٔ گیاهی با کاربردهای خوراکی و دارویی شناسایی شد.

دانش مردم محلی شامل شناسایی گیاهان، زمان برداشت، خواص دارویی، کاربردهای خوراکی و نحوهٔ استفاده بود. برگ‌ها بیشترین کاربرد را داشتند و گیاهان خوراکی عمدتاً پخته و گیاهان دارویی به‌صورت خام مصرف می‌شدند. بیشترین استفادهٔ دارویی برای درمان بیماری‌های گوارشی بود (۲۹). در منطقهٔ نطنز (کاشان)، ۶۵ گیاه دارویی به‌طور رایج مصرف می‌شود که بیشتر آنها برای برطرف‌کردن درد استفاده می‌شدند (۳۰). در مطالعهٔ اتنوبوتانی فریدون‌شهر ۱۲۷ گونهٔ

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.22034/jiitm/16.2.4]

گیاهی به‌طور علمی تهیه شدند و کاربردهای دارویی محلی آنها گزارش گردید (۳۱). مطالعهٔ اتنوبوتانی در مشهد نشان داد که ۲۶۹ گونهٔ گیاهی از ۸۷ خانوادهٔ آوندی و یک خانوادهٔ قارچی شناسایی شدند. خانواده‌های نعنائیان (Lamiaceae) با ۲۶ گونه و کاسنیان (Asteraceae) با ۲۳ گونه بیشترین تنوع را داشتند. استفاده‌های دارویی گیاهان در ۱۳۲ کاربرد مختلف طبقه‌بندی شده است که عمدتاً برای درمان مشکلات گوارشی، تنفسی، اورولوژیک، عصبی، پوستی و بیماری‌های زنان به کار می‌رفتند (۳۲). مطالعهٔ اتنوبوتانی در موسیان نشان داد که ۱۲ گونهٔ گیاهی برای درمان بی‌اشتهایی شناسایی شدند، از جمله *Amygdalus communis*، *Centaurea solstitialis*، *Ficus carica* و *Malva neglecta*. خانواده‌های آستراسه، لامیاسه و لگومینه‌ها بیشترین کاربرد را در این زمینه داشتند و اندام‌های هوایی با ۴۶ درصد بیشترین استفاده را داشتند (۳۳). مطالعهٔ اتنوبوتانی در آبدانان نشان داد که ۱۰ گیاه دارویی برای مشکلات پروستات مؤثر هستند. گیاهان شبدر و نسترن با بالاترین شاخص‌های استفاده و فراوانی، پرکاربردترین گیاهان برای این مشکلات در منطقهٔ آبدانان شناخته شدند (۳۴). مطالعهٔ اتنوبوتانی در جنوب کرمان نشان داد که ۲۵۱ گونهٔ گیاهی از ۶۳ خانواده شناسایی شد. گیاهان بیشتر برای درمان بیماری‌های گوارشی، پوستی، عمومی و تنفسی استفاده می‌شدند. گیاهانی مانند *Rhazya stricta* و *Zataria multiflora* برای درمان زخم، اگزما و معده‌درد کاربرد داشتند. برگ و گل رایج‌ترین اندام‌های مصرفی بودند و جوشانده و ضماد رایج‌ترین روش‌های استفاده بودند (۳۵). در تحقیق انجام‌شده، ۱۷۴ گونه گیاه دارویی از ۶۵ تیرهٔ گیاهی در شمال شرق استان شناسایی شد. تیره‌های Lamiaceae, Asteraceae, Apiaceae و Fabaceae بیشترین کاربرد دارویی را داشتند. گیاهان منطقه عمدتاً برای درمان مشکلات گوارشی، تنفسی، سیستم ادراری و کاهش قند و چربی خون استفاده می‌شدند (۳۶). نتایج نشان داد که ۳۰ درصد از فلور منطقه شامل گیاهان دارویی باارزش است که متعلق به ۵۶ جنس و ۳۰ خانوادهٔ گیاهی می‌باشد. خانواده‌های Labiatae، Umbellifereae، Urticaceae، Rosaceae، Compositae و Grossulariaceae بیشترین مصرف را در منطقه دارند (۳۷).

بابونه در طب سنتی و کارآزمایی‌های بالینی، به‌عنوان عامل آرام‌بخش، بهبوددهندهٔ خواب، کاهندهٔ اضطراب و ضدالتهاب مؤثر شناخته شده است. شواهد متاآنالیزهای ۲۰۲۴ تا ۲۰۲۵ و RCTها اثربخشی خوراکی آن را در بهبود شاخص‌های خواب، کاهش درد و التهاب و تسکین کوتاه‌مدت علائم اضطراب تأیید می‌کنند (۳۸). خواص زعفران، به‌عنوان مکمل، در بهبود افسردگی خفیف تا متوسط، کیفیت خواب و شاخص‌های متابولیک بررسی شده است. متاآنالیزها و RCTهای اخیر نشان می‌دهند که دوزهای محدود (مثلاً ۳۰ mg/ در روز) می‌توانند علائم افسردگی و برخی نشانگان متابولیک را به‌طور معنادار بهبود بخشند (۳۹). آویشن (*Thymus vulgaris*) با خواص آنتی‌میکروبیال، آنتی‌اکسیدانی و ضدالتهابی، در مطالعات بالینی برای کاهش علائم سرفه، عفونت‌های تنفسی و آسم خفیف بررسی شده است. مرورهای ۲۰۲۳ تا ۲۰۲۴ و برخی RCTها اثربخشی عصاره یا اسانس آن را در بهبود علائم تنفسی نشان داده‌اند، هرچند داده‌های بالینی قوی‌تر همچنان موردنیاز است (۴۰). زالزالک به‌طور عمده در مدیریت بیماری‌های قلبی‌عروقی به کار می‌رود و شواهد نشان می‌دهند عصارهٔ استاندارد آن می‌تواند در نارسایی قلبی خفیف تا متوسط، بهبود عملکرد قلب و کاهش فشار شخون مؤثر باشد؛ یافته‌های متاآنالیزهای اخیر نیز این اثرات را تأیید کرده‌اند (۴۱). ریشهٔ ختمی به‌دلیل موسیلاژ فراوان، برای تسکین و محافظت مخاط تنفسی و گوارشی و ترمیم زخم‌های پوستی به کار می‌رود. اثرات آن عمدتاً ناشی از لایه‌پوشانی موسیلاژ، فعالیت ضدالتهابی و آنتی‌اکسیدانی است (۴۲). گونه‌های بادام وحشی در طب سنتی محلی به‌عنوان مقوی و ضدعفونت موضعی استفاده شده‌اند، اما شواهد فارماکولوژیک اختصاصی دربارهٔ بادام محدود است. مکانیسم‌های احتمالی شامل وجود فلاونوئیدها و تانن‌ها با اثرات آنتی‌اکسیدانی و ضدالتهابی است (۴۳). گیاه همیشه‌بهار اثرات ضدالتهابی و کمک‌کننده به بهبود زخم و درماتیت دارد (۴۴). صمغ شیرخشت در طب سنتی به‌عنوان دمولسنت و حامل دارویی کاربرد دارد و مطالعات جدید آن را به‌عنوان ماده‌ای زیست‌سازگار برای دارورسانی و با خواص

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.22034/jiitm/16.2.4]

آنتی‌اکسیدانی و زردی بررسی کرده‌اند (۴۵). گیاه موردنظر دارای اثرات کبدی و معده‌ای شامل ملین، تحریک‌کنندهٔ ترشح صفرا، آنتی‌اکسیدان و ضدالتهاب است. مطالعات اخیر بر خاصیت پروبیوتیک اینولین (فیبر) و فواید متابولیک آن تمرکز کرده‌اند. مکانیسم اثر عمدتاً از طریق اینولین، اسیدهای فنولی و لاکتون‌های سسکی‌ترپن است که در تنظیم متابولیسم لیپید و کاهش التهاب نقش دارند (۴۶). شواهد نسبتاً قوی نشان‌دهندهٔ اثرات مثبت گیاه کنگر در بهبود پروفایل لیپید و محافظت کبدی است و استفاده از آن در اختلالات گوارشی نیز رایج می‌باشد.

مکانیسم‌های مطرح شامل افزایش ترشح صفرا و اثرات آنتی‌اکسیدانی فلاونوئیدها و سیناورین است. متاآنالیزها و چندین کارآزمایی بالینی تصادفی‌شده (RCT) اثرات آن را بر بهبود لیپید و برخی علائم گوارشی تأیید کرده‌اند (۴۷). میوهٔ تلخ *Citrullus colocynthis* در طب سنتی برای مدیریت دیابت و تحریک عملکرد روده به کار رفته است؛ بااین‌حال، سمیت گوارشی قابل‌توجهی در دوزهای بالاتر دارد. شواهد کلیدی شامل یک کارآزمایی بالینی کنترل‌شده در ایران روی بیماران دیابتی است که ضمن نشان‌دادن اثربخشی با دوز کنترل‌شده، نگرانی‌هایی دربارهٔ ایمنی مطرح شده است (۴۸). میخک به‌واسطهٔ اوژنول و اثرات آنتی‌اکسیدانی خواص ضدمیکروبی، ضدالتهابی و ضددرد موضعی دارد و در دندان‌پزشکی و به‌عنوان ضدعفونی‌کنندهٔ موضعی به کار می‌رود. شواهد کلیدی شامل مطالعات آزمایشگاهی و برخی پژوهش‌های بالینی محلی است که تأثیرات اسانس غنی از اوژنول را تأیید می‌کنند (۴۹). دانهٔ گاوزبان، منبع GLA با خواص ضدالتهابی است و در درمان آکنه و درماتیت مؤثر است، اما وجود آلکالوئیدهای پیرولیزیدینی (PA) و خطر سمیت کبدی مطرح می‌باشد. محصولات بدون PA ایمن‌ترند (۵۰). انجیر خوراکی دارای اثرات ملین، آنتی‌اکسیدانی و آنتی‌میکروبیال است، اما شواهد بالینی محدود می‌باشد. مصرف آن معمولاً ایمن است و حساسیت آن نادر می‌باشد. پیشنهاد می‌شود تحقیقات بیشتری در زمینهٔ اثربخشی روی یبوست مزمن و نشانگرهای التهابی انجام شود (۵۱). گلیسیریزین خواص ضدالتهابی و ضدویروسی دارد، اما مصرف بالا و مزمن آن ممکن است باعث اختلال الکترولیتی و افزایش فشار خون شود؛ احتیاط در بیماران قلبی و پرفشاری ضروری است (۵۲). خشخاش منبع آلکالوئیدهای اُپیوئیدی مانند مورفین و کدئین است و خواص ضددرد و آرام‌بخش دارد، اما به‌دلیل خطر سوءمصرف، کنترل قانونی و مجوزهای دقیق برای مطالعات بالینی ضروری است (۵۳). بذر اسپند حاوی آلکالوئیدهای هارمال و هارمین با اثرات روان‌گردان و مهارکنندهٔ MAO می‌باشد و در طب سنتی به‌عنوان ضدپارازیت و ضدانگل استفاده می‌شود. دوزهای بالا سمی بوده و کاربردهای درمانی آن باید با احتیاط انجام شود (۵۴). اجزای روغنی و صمغی گونه‌های Pistacia دارای خواص ضدالتهابی و ضدمیکروبی بوده و در مصرف محلی به‌عنوان مقوی به کار می‌روند، اما شواهد کلینیکی آنها محدود است (۵۵). این گیاه دارای خواص آنتی‌اکسیدانی، ضدالتهابی و ضدمیکروبی می‌باشد (۵۶) و در برخی مطالعات کوچک، اثرات مثبتی بر بهبود عملکرد شناختی نشان داده است. شواهد بالینی محدود اما قابل‌توجه شامل مرورها و چند RCT کوچک دربارهٔ اختلالات شناختی و ضدتعریق موضعی می‌باشد (۵۶).

نتیجه‌گیری

این تحقیق نشان داد که مطالعهٔ اتنوبوتانی در شهرستان چرداول نقش مهمی در حفظ دانش بومی و ارتقای سلامت جوامع ایفا می‌کند. گیاهان دارویی از خانواده‌های مختلف مانند Lamiaceae, Asteraceae و Apiaceae در درمان بیماری‌های گوارشی، تنفسی و التهابی مؤثر بوده و از دیرباز استفاده می‌شده‌اند. مستندسازی این دانش برای نسل‌های آینده و استفاده در طب سنتی و مدرن ضروری است. همچنین، این پژوهش زمینه‌ساز حفاظت از میراث گیاهی و گسترش مطالعات اتنوبوتانی است.

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.22034/jiitm/16.2.4]

References

1. Prance GT. What is ethnobotany today?. Journal of Ethnopharmacology. 1991 Apr 1;32(1-3):209-16.
2. Jain SK. Ethnobotany. Interdisciplinary Science Reviews. 1986 Sep 1;11(3):285-92.
3. Martin GJ. Ethnobotany: A methods manual. Routledge; 2010 Sep 23.
4. Rahman IU, Afzal A, Iqbal Z, Ijaz F, Ali N, Shah M, *et al*. Historical perspectives of ethnobotany. Clinics in Dermatology. 2019 Jul 1;37(4):382-8.
5. Safa O, Soltanipoor MA, Rastegar S, Kazemi M, Dehkordi KN, Ghannadi A. An ethnobotanical survey on hormozgan province, Iran. Avicenna Journal of Phytomedicine. 2013;3(1):64.
6. Hosseini SH, Bibak H, Ghara AR, Sahebkar A, Shakeri A. Ethnobotany of the medicinal plants used by the ethnic communities of Kerman province, southeast Iran. Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine. 2021 Apr 28;17(1): 31.
7. Silva TC, Medeiros PM, Balcázar AL, Sousa TA, Pirondo A, Medeiros MF. Historical ethnobotany: An overview of selected studies. Ethnobiology and Conservation. 2014;3(2014):1-12.
8. Mogale MM, Raimondo DC, VanWyk BE. The ethnobotany of central sekhukhuneland, South Africa. South African Journal of Botany. 2019 May 1;122:90-119.
9. Maheshwari JK. Ethnobotany in south Asia. Scientific Publishers; 1996.
10. Bandeira SO, Gaspar F, Pagula FP. African ethnobotany and healthcare: Emphasis on Mozambique. Pharmaceutical Biology. 2001 Jan 1;39(sup1):70-3.
11. Packer J, Brouwer N, Harrington D, Gaikwad J, Heron R, Elders YC, *et al*. An ethnobotanical study of medicinal plants used by the Yaegl Aboriginal community in northern New South Wales, Australia. Journal of Ethnopharmacology. 2012 Jan 6;139(1):244-55.
12. Liu B, Guo ZY, Bussmann R, Li FF, Li JQ, Hong LY, *et al*. Ethnobotanical approaches of traditional medicine studies in Southwest China: A literature review. Journal of Ethnopharmacology. 2016 Jun 20;186:343-50.
13. Singh V. Ethnobotany of Rajasthan (India). Scientific Publishers; 1998 Oct 23.
14. Jalili A, Jamzad Z. Iran's plant diversity, capacities and threats. Iran Nature. 2020 Jul 22;5(3):3-4.
15. Seth SD, Sharma B. Medicinal plants in India. Indian Journal of Medical Research. 2004 Jul 1;120(1):9.
16. Yazdanshenas H, Shafeian E, Nasiri M, Mousavi SA. Indigenous knowledge on use values of Karvan district plants, Iran. Environment, Development and Sustainability. 2016;18:1217-38.
17. Begossi A. Use of ecological methods in ethnobotany: Diversity indices. Economic botany. 1996 Jul;50(3):280-9.
18. Nadaf M, Amiri MS, Joharchi MR, Omidipour R, Moazezi M, Mohaddesi B, *et al*. Ethnobotanical diversity of trees and shrubs of Iran: A comprehensive review. International Journal of Plant Biology. 2023 Jan 15;14(1):120-46.
19. Hosseini M, Rahim Forouzeh M, Barani H. Identification and investigation of ethnobotany of some medicinal plants in Razavi Khorasan province. Journal of Medicinal Plants. 2019 May 10;18(70):212-31.
20. Ramezanian M, MinaeiFar AA. Ethnobotanical study of medicinal plants in Fasa County. Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine. 2016 Sep 10;7(2):221-31.
21. Hosseini SH, Yusefi N, Fatahi F. Ethnobotanical knowledge of medicinal plants of Pasargad County, Fars province. Iranian Journal of Medicinal and Aromatic Plants Research. 2023 Dec 22;39(4):515-33.
22. Toghranegar Z, Vafadar M. Ethnobotanical study of some medicinal plants based on indigenous knowledge of women in Zanjan city. Journal of Plant Ecosystem Conservation. 2024 Sep 10;12(24):203-47.
23. Razmjoei D, Zarei Z, Akbari M. Study of ethnobotany of some medicinal plants in Abadeh, Fars Province. Journal of Ecophysiology of Agricultural Plants. 2015;7(3):222-34.
24. Ghaneialvar H, Heydarizadeh H, Razmjoue D, Tahmasebi M, Abbasi N, Bahmani M. Ethnobotanical study of medicinal plants effective on kidney stones: A case study of Ilam city, Ilam province, Iran. Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine. 2024 May 10;15(1):15-26.
25. Barahouei M, Saboki E, Aslam Raeesi M, Rasoolizadeh MA. Ethnobotanical study and traditional uses of some medicinal plants in Iranshahr County. Iranian Medicinal Plants and Technology. 2023;6(1):32-43.
26. Mehrnia M, Hosseini Z. Ethnobotanical study of native medicinal plants of Bluman region (Lorestan). Research in Ethnobiology and Conservation. 2024 Jun 22;1(4):1-21.
27. Motahari KH, Pirani Esgoui A, Moazeni H. Urban ethnobotany, A case study of Mashhad city, Iran. Zahedan: The Second of National Conference on New Biological Findings; 2021.
28. Mahdavi K, Kavianpoor M, Yousefian M, Mahdavi M. Ethnobotanical investigation of medicinal plants of Glenrod watershed in Noor city. Natural Ecosystems of Iran. 2023;13(4):1-18.
29. Amrollahi A, Forouzeh MR, Barani H, Yeganeh H. Study about indigenous knowledge of plants in Goghar Baft rangelands, Kerman province. Indigenous Knowledge. 2020 Sep 22;7(14):369-424.
30. Abbasi SH, Afsharzadeh S, Mohajeri AR. Introduction of plant species with medicinal properties in Natanz region (Kashan). Journal of Herbal Drugs. 2012;3(3):147-56.

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.22034/jiitm/16.2.4]

31. SE Sajjadi E, Bakhshiani M, Nekukhu M, Zolfaghari B. Ethnobotanical study of medicinal plants city Fereydunshahr. Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine. 2016 Dec 10;7(3):359-70.
32. Amiri MS, Joharchi MR. Ethnobotanical investigation of traditional medicinal plants commercialized in the markets of Mashhad, Iran. Avicenna Journal of Phytomedicine. 2013;3(3):254.
33. Soltanbeigi A, Pirhadi M, Özliman S. Ethno-botanical study of appetizing medicinal plants used in Musian city, west of Iran. Journal of Biochemicals and Phytomedicine. 2023 Jun 30;2(2):70-4.
34. Seydi F, Soltanbeigi A, Pourrahim A, Asadzadeh R. Ethnobotanical study of medicinal plants utilized for the management of prostate disorders in Abdanan city, Ilam province, Western Iran. Plant Biotechnology Persa. 2025 May 10;7(2):56-68.
35. Hosseini SH, Bibak H, Ramezani Qara A. Ethnobotanical study of medicinal plants of the South Kerman. Journal of Eco-phytochemical of Medicinal Plants. 2020 May 21;8(1):30-63.
36. Khodaiyari H, Amani S, Amiri H. The ethnobotanical study of medicinal plants in the northeastern region of Khuzestan focuses on environmental ecology. Journal of Eco-phytochemical of Medicinal Plants. 2014;2(4):12-26.
37. Zolfeghari E, Adeli E, Mozafarian V, Babaiy S, Habibi Bibalan G. Identification of Arasbaran medicinal plants and ethnobotanical study of rural people knowledge (Case Study: Arasbaran forest, Mardanaghom watershed). Iranian Journal of Medicinal and Aromatic Plants Research. 2012 Oct 22;28(3):534-50.
38. El Mihyaoui A, Esteves da Silva JC, Charfi S, Candela Castillo ME, Lamarti A, Arnao MB. Chamomile (*Matricaria chamomilla* L.): A review of ethnomedicinal use, phytochemistry and pharmacological uses. Life. 2022 Mar 25; 12(4):479.
39. Al-Snafi AE. The pharmacology of Crocus sativus-A review. IOSR Journal of Pharmacy. 2016;6(6):8-38.
40. Prasanth Reddy V, Ravi Vital K, Varsha PV, Satyam S. Review on *Thymus vulgaris* traditional uses and pharmacological properties. Medicinal and Aromatic Plants Research Journals. 2014;3(164):2167-0412.
41. Nazhand A, Lucarini M, Durazzo A, Zaccardelli M, Cristarella S, Souto SB, *et al*. Hawthorn (Crataegus spp.): An updated overview on its beneficial properties. Forests. 2020 May;11(5):564.
42. Al-Snafi AE. The pharmaceutical importance of Althaea officinalis and *Althaea rosea*: A review. International Journal of PharmTech Research. 2013 Jul;5(3):1387-5.
43. Gharaghani A, Solhjoo S, Oraguzie N. A review of genetic resources of almonds and stone fruits (Prunus spp.) in Iran. Genetic Resources and Crop Evolution. 2017;64:611-640.
44. Shahane K, Kshirsagar M, Tambe S, Jain D, Rout S, Ferreira MK, *et al*. An updated review on the multifaceted therapeutic potential of *Calendula officinalis* L. Pharmaceuticals. 2023 Apr 18;16(4):611.
45. Askari VR, Fathani M, Roudi HS, Fadaei MS, Nejad SS, Keshik SD, *et al*. Gum tragacanth in drug delivery. In Natural Biopolymers for Drug Delivery. 2025 Jan 1:51-71.
46. Miraj S, Kiani S. Study of therapeutic effects of *Cynara scolymus* L.: A review. Der Pharmacia Lettre. 2016;8(9):168-73.
47. Bhasin A, Singh S, Garg R. Nutritional and medical importance of *Citrullus colocynthis*-A review. Plant Archives. 2020;20(2):3400-6.
48. Kaur K, Kaushal S. Phytochemistry and pharmacological aspects of *Syzygium aromaticum*: A review. Journal of Pharmacognosy and Phytochemistry. 2019 Dec;8(1):398-406.
49. Mittal M, Gupta N, Parashar P, Mehra V, Khatri M. Phytochemical evaluation and pharmacological activity of *Syzygium aromaticum*: A comprehensive review. International Journal of Pharmacy and Pharmaceutical Sciences. 2014 Aug 15;6(8):67-72.
50. Asadi-Samani M, Bahmani M, Rafieian-Kopaei M. The chemical composition, botanical characteristic and biological activities of *Borago officinalis*: A review. Asian Pacific Journal of Tropical Medicine. 2014 Sep 1;7:S22-8.
51. Mawa S, Husain K, Jantan I. *Ficus carica* L. (Moraceae): Phytochemistry, traditional uses and biological activities. Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine. 2013;2013(1):974256.
52. Kaur R, Kaur H, Dhindsa AS. Glycyrrhiza glabra: A phytopharmacological review. International Journal of Pharmaceutical Sciences and Research. 2013 Jul 1;4(7):2470.
53. Labanca F, Ovesna J, Milella L. *Papaver somniferum* L. taxonomy, uses and new insight in poppy alkaloid pathways. Phytochemistry Reviews. 2018 Aug;17(4):853-71.
54. Moloudizargari M, Mikaili P, Aghajanshakeri S, Asghari MH, Shayegh J. Pharmacological and therapeutic effects of *Peganum harmala* and its main alkaloids. Pharmacognosy Reviews. 2013 Jul;7(14):199.
55. Mahjoub F, Rezayat KA, Yousefi M, Mohebbi M, Salari R. *Pistacia atlantica* Desf. A review of its traditional uses, phytochemicals and pharmacology. Journal of Medicine and Life. 2018 Jul;11(3):180.
56. Miraj S, Kiani S. A review study of therapeutic effects of *Salvia officinalis* L. Der Pharmacia Lettre. 2016 Oct 8;8(6):299-303.

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.22034/jiitm/16.2.4]

Ethnobotanical study of medicinal plants used in Chardavol County, Ilam Province: Botanical heritage and indigenous knowledge

Mostafa Mahmand[a], Ali Asghar Hatamnia[a]*, Mahmood Bahmani[b]

[a]Department of Biology, Faculty of Basic Sciences, University of Ilam, Ilam, Iran
[b]Biotechnology and Medicinal Plants Research Center, Ilam University of Medical Sciences, Ilam, Iran

Abstract

Background and Purpose: This study explores the ethnobotanical uses of medicinal plants in Chardavol County, Ilam Province, with the primary aim of documenting the region's indigenous knowledge and botanical heritage. By investigating the intricate relationships between plants and local communities, the research seeks to preserve and transmit this traditional wisdom to future generations.

Materials and Methods: A cross-sectional ethnobotanical survey was conducted from November 2024 to March 2025 across Chardavol County. Data collection involved structured interviews with local herbalists and traditional healers, utilizing standardized questionnaires. Quantitative indices such as Use Report (UR), Relative Frequency of Citation (RFC), and Informant Consensus Factor (ICF) were employed to assess the prevalence and consensus regarding medicinal plant usage.

Results: The findings revealed the use of 93 plant species from 38 botanical families in the treatment of various ailments. These plants are predominantly employed for disorders related to the digestive and respiratory systems, inflammatory conditions, joint pain, prostatic conditions, and urinary tract infections. Common modes of preparation include decoctions, herbal infusions, and poultices. Frequently used plant parts include leaves, flowers, roots, and fruits, valued for their bioactive compounds. Notably, the families Asteraceae, Lamiaceae, and Apiaceae emerged as the most widely utilized in traditional medicine throughout the region.

Conclusion: This study underscores the significance of preserving and revitalizing the medicinal plant practices in Chardavol, highlighting the vital role of such knowledge in the broader understanding of human-plant relationships in Iran. The insights gained here may serve as a scientific foundation for the integration of traditional remedies into both conventional and modern healthcare systems, not only in Iran but also in culturally comparable regions.

Keywords: Ethnobotany; Medicinal Plants; Persian Medicine

Corresponding Author: a.hatamnia@ilam.ac.ir

Please cite this article as:
Mahmand M, Hatamnia AA, Bahmani M. Ethnobotanical study of medicinal plants used in Chardavol County, Ilam Province: Botanical heritage and indigenous knowledge. Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine. 2025;16(2):95-112. doi:10.22034/jiitm/16.2.4

Copyright: ©Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.22034/jiitm/16.2.4]